

Igor CIOBANU, Artur COTRUȚĂ,

ÎNFĂPTUIREA DREPTĂȚII ÎN MATERIE DE DREPT PENAL ÎN MOLDOVA ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN EVUL MEDIU

Cuvinte-cheie: *dreptate, drept penal, Moldova, Țara Românească, evul mediu.*

Urmărirea penală este prima fază a procesului penal ce constă în activitatea de strângere și verificare a probelor cu privire la existența infracțiunii, la identificarea făptuitorului și la stabilirea răspunderii acestuia.

Începerea urmăririi penale constituie un fapt juridic important ce marchează declanșarea unui proces penal și care presupune că organele competente de stat au cunoștința de săvârșirea unei infracțiuni și se întreprind toate acțiunile prevăzute de lege în scopul constatării acestei fapte prejudiciabile. Începerea urmăririi penale implică drepturi și obligații specifice pentru organele de urmărire penală, cât și ceilalți participanți la proces¹.

Locuitorii din sate și orașe erau obligați să descopere pe răufăcători, pe incendiatori și chiar pe autorii de homicid. Satul era obligat să achite gloaba numai dacă nu se depista criminalul, și în caz că acesta nu putea să achite gloaba. În cazurile când nu se depista infractorul dar urmele crimei se opreau pe moșia unui sat, învinuit era proprietarul terenului și locuitorii satului. Dacă proprietarul terenului și satul respectiv demonstrau continuarea urmelor, învinuit devenea proprietarul terenului vecin. Vornicii de ținut erau ajutați de către populația satelor unde se comitea crima, deoarece în caz că nu se descoperea autorul infracțiunii, tot satul era amendat cu gloaba. Întru-un hrisov al lui Matei Basarab citim: ”s-a ucis un om din sat pe moșia Gălășești, de aceasta când am aflat domnia mea am trimis în grabă să se ia dușegubina... fiindcă tâlharii și hoții nu s-au putut afla nicăieri. Dacă locuitorii satelor nu își îndeplineau obligația de a depista probele crimei și urmele infractorului, din start comiteau infracțiunea de osluh adică neascultarea poruncii domnești. Sub această formă apare și în drepturile feudale rus, polon și ungar². De obicei infracțiunile erau descoperite de agenții autorităților, slugile marilor vornici sau pârcălabilor, care aveau un venit de la fiecare amendă percepută și aveau un interes să descopere infracțiunile comise. În caz că nu se descoperea autorul infracțiunii, se dădea un termen de trei săptămâni satului unde acesta s-a produs sau s-a găsit cadavru victimei în caz de omor, pentru a depista infractorul. Când satul și agenții dregătorilor depistau bănuitul, învinuitul sau inculpatul învinovățit de comiterea unui

¹ Igor Dolea ș.a., *Drept Procesual Penal*, Editura Cartier, Chișinău 2005, p. 538.

² Costăchel V. Panaitescu P.P., Cazacu A., *Viața Feudală în Moldova și Țara Românească*, Editura Științifică București 1957, pp. 482-483.

delict acesta era predat instituțiilor judiciare de drept penal și anume: vornicii, banul, pârcalabii, vornicii de ținut.

În acvitarea de stabilire a adevărului elemente care duc la realizarea cunoașterii sunt dovezile. În procesul penal dovezile care duc la realizarea cunoașterii poartă denumirea de probe³.

În dreptul procesual penal din țările române probele erau de două tipuri: scrise și orale. Probele scrise erau hrisoavele și uricile, care erau studiate de către logofăt și dieci. Se studia atent părțile hrisoavelor și anume dacă chestiunea de litigiu era autentică, ștampila, scrisul, cerneala și dacă avea data exactă. Dregătorii cu atribuții judiciare întodeauna se bazau inițial pe probele scrise. Atunci când nu existau probe scrise se invitau martorii care reprezentau probele orale, martorii erau folosiți de către tribunal și părți în majoritatea proceselor de judecată⁴.

Judecata are semnificația de operație logică prin care instanța soluționează cauza penală cu care a fost sezizată. Judecata reprezintă o fază a procesului penal desfășurată în fața instanței care este investită cu cercetarea, evaluarea și soluționarea conflictului de drept penal dedus în fața sa⁵.

Primul proces de judecată atestat documentar în Moldova a avut loc pe data de 15 ianuarie 1418, pe timpul domniei lui Alexandru cel Bun, pricina litigiului fiind posesia satului Solca, domnul a soluționat cauza în favoarea lui Vlad și Cârste⁶.

O cultură juridică în genere în statele medievale românești n-a existat până în sec. XV când sub Alexandru cel Bun se înființa la Suceava o școală pentru cunoașterea legilor apărute în Bizanț. Ca dovezi poate servi că judecătorii nu aveau numai atribuții judecătorești ci generale: ei administrau, ei judecau, ei erau și funcționari financiari. Se judeca după obicei și mai târziu se mai orientau și după principiile legilor din Bizanț. În judecata penală se ținea cont mai puțin de obicei, judecătorul pronunța sentința în baza declarațiilor făcute de părți și martori dacă aceștia erau, și jurători⁷.

Dimitrie Cantemir, în lucrarea *Descrierea Moldovei*, declara că Divanul era instanța de judecată supremă în stat, care se întrunea de 3-4 ori pe săptămână, cu excepția sărbătorilor mari. Domnitorul se așeza pe tron în dreapta era spătarul cu spada domnului și în stânga se afla mitropolitul, în sală erau așezați și ceilalți dregători fiecare după rangul și slujba pe care o avea. Relația strânsă și coroborarea normelor juridice ale statului și cele bisericesti se observă în participarea mitropolitului la ședințele de judecată și prezența în sală a icoanelor. După ce Domnitorul cu Mitropolitul pronunțau o rugăciune se începeau procesele de judecată, toată lumea amuțea, portarul chema pe rând părțile, martorii, cei care depuneau

³ Dolea Igor ș.a., *Drept Procesual Penal*, Editura Cartier, Chișinău 2005, p. 260.

⁴ Berechet Ștefan Gr., *Procedura de judecată la Slavi și Români*, Tipografia Eparhială "Cartea Românească", Chișinău 1926, p.76.

⁵ Dolea Igor ș.a. *Drept Procesual Penal*, Editura Cartier, Chișinău 2005, p. 641.

⁶ Bălan Teodor, *Vornicia în Moldova*, Institutul de Arte Plastice și Editură, Cernăuți 1931, p. 60.

⁷ Ionescu-Muscel, Petre, *Istoria Dreptului Penal Român*, Editura "Revista Positivă Penală și Penintenciară", București 1931, p. 64.

plângeri și infractorii dacă erau prinși sau de față. Domnitorul cu dregătorii asculta jăluirea (plângerea), după care aceștia erau duși pe altă ușă în curtea mică a palatului sau infractorii erau duși în temniță. După ce se judecau toate cauzele din ziua cu pricina, se lua o pauză ca după amiază să continue a se judeca cauzele din zilele precedente care nu au fost judecate. Ilustrul domnitor moldovean susținea că oamenii se prezentau cu frică în instanța de judecată care era înfricoșătoare, că dacă un țăran se plângea pe logofătul cel mare, acesta se ridica din locul lui și se așeza lângă țăran și erau judecați ca fiind egali în fața județului⁸.

Domnul soluționa cauzele la locul unde se găsea, în capitală, în orașe și târguri, la reședințele de vară, la mănăstiri, în tabăra de război cum se vede la sfârșitul hrisoavelor domnești⁹.

Pricinile mari se judecau de domnitor cele mici de dregătorii cu atribuții judecătorești. Cererile și referințele care se numeau jalobă puteau fi adresate Domnului și în scris. Dregătorii judecau pricinile mici la casele lor sau la curtea domnească. Judecata inferioară realizată de dregători era legitimă ca și judecata Domnului. Dacă erau mulțumiți jăluitorul (reclamantul) și pârâtul se supuneau instanței și îndeplineau hotărârea judecătorească. Când una dintre părți considera că au fost încălcate (strâmbate) drepturile de instanța de judecată a dregătorilor (de fond), considerând că aceștia au luat pocloane (mită) sau au ținut partea uneia dintre părți atunci avea dreptul să se adreseze în instanța supremă de judecată cea a Domnului. Cauza se judeca de Domnitor și Divan, dacă se demonstra că dregătorul cu atribuții judiciare a judecat cauza greșit era pedepsit înfricoșător. Dar dacă instanța de judecată a judecat corect pricina, reclamantul era pedepsit cu bătaia cu câteva zeci sau sute de lovituri cu nuiaua, din cauza că i-a lezat demnitatea boerului care a judecat cauza, fiind impus să plătească dublu prețul pagubelor, care nu l-a achitat după hotărârea primei instanțe¹⁰.

Cauzele importante erau judecate de Domn care invita jăluitorul și pârâtul, care erau lăsați să vorbească liber, aducând argumentele și părerile lor în apărarea lor sau învinovățirea celeilalte părți. Mitropolitul și dregătorii din divan își spuneau în glas părerile asupra cauzei chiar dacă Domnitorul avea altă părere. Boierii prezenți la judecată fără funcție de dregător nu avea dreptul să se pronunțe asupra cauzei, doar dacă Domnul dorea să știe părerea acestora. După ce toți dregătorii se dădeau cu părerea asupra pricinii, Domnul îl întreba pe Mitropolit după care lege să îl judece pe pârât/inculpat politicească sau bisericească. Mitropolitul citea în glas legea cu privire la cazul judecat cerând mila Domnului, același procedeu îl făceau și dregătorii prezenți în sală. Pe final Domnul pronunța sentința de condamnare sau îl declara nevinovat pe pârât/inculpat¹¹.

⁸ Cantemir Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, Editura Litera Internațional, Chișinău-București 2001, p. 143.

⁹ Berechet Ștefan Gr., *Procedura de judecată la Slavi și Români*, Tipografia Eparhială "Cartea Românească", Chișinău 1926, p. 37.

¹⁰ Cantemir Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, Editura Litera Internațional Chișinău-București 2001, p.144.

¹¹ *Ibidem*, p. 146.

Realizarea dreptății era un instrument important în luptele politice pentru putere dintre diferite grupuri. Domnii intentau procese de judecată împotriva dușmanilor, fiind folosite probe false cunoscute în izvoarele epocii ca jurăminte strâmbe, aceste fărâdelegi se realizau pentru a scăpa de dușmani și a sechestra bunurile și banii învinuitorilor. În perioada vasalității statelor române, Domnii erau nevoiți să motiveze Porții Otomane vina boierilor cu probe¹².

Judecata în fața dregătorilor cu atribuții judecătorești era destul de sumară, oferind puține garanții reclamanților și inculpaților. Soluționarea cauzelor de către instanța de judecată era o simplă constatare în care părțile și în special inculpatul cu greu își putea susține apărarea. Asta era situația în prima instanță, ea era ameliorată în apel. Apelul era o reclamație împotriva actelor slugilor care au luat gloaba. În fața celei de-a doua instanțe inculpatul poate să aducă proba pentru suținerea apărării și să obțină achitarea. Probele din domeniul dreptului penal nu diferă cu probele din domeniul de drept civil. De obicei reclamația nu are voie să fie probată prea minuțios și atunci în majoritatea cazurilor se admite jurământul purgatoriu, pe care inculpatul îl presta singur sau mai mulți jurători. În materie de credibilitate se făceau diferențieri sociale. Stăpânul era crezut mai ales dacă se angaja pe conștiință că serbul său nu are dreptate și în acest caz nu putea să se disculpe.

Jurământul mincinos juca un rol important în justiție. La procese reclamantului i se admitea proba cu 12 jurători, dacă el jura cu același număr de jurători câștiga procesul. Pârâtul avea însă dreptul să ceară lege peste lege, 24 de jurători, dacă jura cu aceștia hotărârea se anula și el câștiga procesul¹³. În legătură cu numărul jurătorilor era indicat și de statutul persoanei sau faptei care se judeca. Probabil conta în proces și statutul jurătorilor în special dacă aceștia erau boieri, dregători mari sau fețe bisericești. Numinile jurătorilor și conjurătorilor, precum și ale martorilor prin documentele românești, astfel în Muntenia se numesc "клятовци", iar în Moldova "пристѣжници", în ambele state martorii erau numiți "сведетели".

Trebuie să-i deosebim pe jurători din dreptul vechi românesc de martori, pentru faptul că pe când aceștia din urmă arătau esența despre care era vorba înaintea judecătorului, confirmând sau tăgăduind acel fapt, jurătorii recunoșteau ceea ce spunea persoana interesată, adică una din părțile care se judecau, iar prin jurământ întăreau și mai mult autoritatea declarației lor individuale.

Martorul arăta numai ceea ce el însuși a văzut sau auzit. El putea să nu-l cunoască pe acuzat. Cu totul altceva făcea cojurătorul el ca vecin sau tovarăș al reclamantului confirma numai declarațiile clientului său, întărind în conștiința judecătorilor convingerea că clientul nu poate spune neadevăr¹⁴.

Jurătorii erau întrebuițați la români, în materie penală, civilă și bisericească. Jurătorii erau chemați când nu se putea face proba cu martorii, aceștia lipsind sau nu

¹² Neculce Ion, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Litera Internațional, Chișinău-București, 2001, p. 78.

¹³ Costăchel V. Panaitescu P.P., Cazacu A., *Viața Feudală în Moldova și Țara Românească*, Editura Științifică, București 1957, p. 491.

¹⁴ Berechet Ștefan, *Particularitățile Cojurătorilor*, Iași Tipografia Eparhială "Cartea Românească", 1931, pp. 3-4.

erau competenți. Jurătorii se deosebeau de martori în dreptul țărilor române prin aceea că ei nu depuneau mărturii asupra celor văzute și auzite de dânșii, asupra faptului în litigiu ce nu se putea dovedi altfel, ci afirmă sau neagă cele afirmate sau negate de către persoana care-i aduce spre a face proba cu dânșii. Jurătorii erau ultima nădejde a vătămatului sau inculpatului care-și susținea un drept în instanța de judecată. Jurătorii erau simpli garanți și susținători ai faptelor și lucrurilor spuse de cel ce își căuta dreptatea în fața tribunalului¹⁵. Jurătorii puteau să vorbească nu despre cauză ci numai pentru reabilitarea uneia dintre părți, în litigiu¹⁶.

Mai exista, potrivit obiceiului pământului, și un altfel de judecată a egalilor în vest cunoscută ca a *pairilor* în țările române a *megiașilor*. Acest obicei dădea dreptul părților de a cere Domnului, care nu putea refuza cererea numită *lege*, să fie judecată de un număr de *jurători*, de obicei erau șase cu aceeași condiție socială. Partea care pierdea avea posibilitatea să ceară dreptul lege peste lege, adică un număr dublu de jurători, care trebuiau să dovedească, tot prin jurământ că partea care-i luase avea ea dreptate. Pentru a-i impresiona mai mult pe jurători, pentru a-i face să spună adevărul și numai adevărul, se scoteau cărți de blestem de la Mitropolit sau de la episcopi, erau citite în biserică, înainte ca jurătorii să depună jurământul pe evanghelie că vor judeca drept și prin formulele care le cuprindeau, băgau groaza în jurători când credința religioasă era mai vie ca astăzi. Se blestemau cu epitete de gen „să fie blestemați de Domnul Dumnezeu, și de preacurata sa Maică și de 12 Apostoli și de 318 părinți care au participat la soborul de la Nikeia”. Pe lângă faptul că erau folosite un număr impresionant de persoane biblice în blestem se mai utilizau și maladiile din biblie „să fie vinovați focului veșnic și huliți Iadului, pietrele și herul să se topească iar trupurile lor să fie întregi după moarte. Să moștenească bubele lui Geezi, și sugrumarea Iudei, să fie suspinând ca Cain să crape pământul și să-i înghită de vii ca pe Daftan și pre Aviron”. În context blestemul se finaliza prin amenințări familiei, rudelor și apropiaților, ca pe final să fie anunțați că aceste greutăți nu vor coborî asupra lor dacă vor jura cinstit. Existau cazuri când înainte de a depune jurământul megieșii primeau mărturișanie și depuneau jurământul cu mâna pe *evanghelie*¹⁷.

Inculpații de infracțiuni grave erau puși sub jurisdicția armașului cel mare care-i băga în temniță și îi executa. Pârâții/inculpații ce săvârșeau infracțiuni mici și aveau datorii erau puși sub jurisdicția vătafului de aprozi¹⁸. Infractorii erau aduși la judecată în obade ce erau cătușe de lemn care se prindeau la picioare, erau cazuri când cătușele se prindeau de inculpat după ședință.

Sentința pronunțată de Domn era definitivă odată pronunțată nu era împotriva ei nici un drept de apel sau de recurs. Numai sub o nouă domnie, se putea redeschide procesul. Unele procese au durat generații întregi când strănepoții uneia dintre părți au câștigat definitiv pricina ridicată de strămoși. Redeschiderea unui caz judecat de

¹⁵ Berechet Ștefan, *Judecata la Români*, Tipografia Eparhială "Cartea Românească", Chișinău, 1926, p. 55.

¹⁶ Berechet Ștefan, *op. cit.*, p. 7.

¹⁷ Giurescu Constantin C., *Istoria Românilor*, vol. III, 2, Fundația Regală pentru literatură și artă, București, 1943, pp. 489-490.

¹⁸ Cantemir Dimitrie, *op. cit.*, p. 146.

către un Domn în timpul succesorului său era un proces complicat, se fixa o taxă costisitoare numită *zavească* și *hieraie* în Moldova și *gloabă* în Țara Românească. Pe timpul lui Alexandru cel Bun s-a început practicarea redeschiderii procesului și achitarea zavescii. Redeschiderea procesului era mai frecvent utilizată în Moldova, fiind un șir de manuscrise¹⁹. Partea care câștiga procesul achita gloabele pentru judecată, în privința remunerării judecătorului, dar și pentru eliberarea titlului de proprietate. Domnia încasa *prada* taxa plătită de cei care nu își respectau obligațiile rezultate din judecată. Nu numai demnitarii-judecătorii care stabileau după bunul plac gloabele, obțineau venituri însemnate, uneori și sub formă de mită, de pe urma aplicării actului de justiție, ci și Domnul țării, lucrurile infractorilor executați se vărsau în visteria țării²⁰.

În lucrarea sa *Învățăturile lui Neagoie Basarab către fiul său Theodosie*, domnul Țării Românești oferea fiului în scris sfaturi cum să guverneze statul și să soluționeze litigiile de judecată ca să nu supere părțile, hotărârile necesitau să fie motivate ca să fie înțelese de către reclamant, pârât și dregători ca nimeni să nu fie cu remușcări sau cu impresia că județul Domnitorului a fost greșit soluționat. Neagoie Basarab argumenta rolul funcției domnești ca instanța de judecată superioară prin faptul că Domnul fiind uns de Dumnezeu pe tron, avea o misiune nobilă și trebuia să țină cont de argumentele părților care puteau folosi probe false, judecata domnească necesită să fie corectă și nu în grabă²¹.

Neagoie Basarab îi explica fiului său că în procesul de judecată sunt implicate două părți, o parte va câștiga procesul, alta va pierde, și în caz că Domnul judecă greșit pricina atunci acesta nu este unsul lui Dumnezeu. Domnitorul recomanda ca în Divan dregătorii să fie aleși cu pricere și judecata să fie dreaptă și corectă pentru bogați și săraci.

Judecata ținutului avea rolul curții de apel, în instanțele de județ a ținutului se adresau toți locuitorii ținutului, vornicul judeca, în caz că nu era mulțumit cu hotărârea judecătorească una dintre părți avea dreptul să atace hotărârea în instanța ierahic superioară judecata Domnului și a Divanului. Hotărârile luate de dregătorii cu atribuții judecătorești în soluționarea unui litigiu, trebuia să fie întocmite în scris de către un diac și transmise logofătului, care verifica hotărârea dacă s-a realizat după normele statului cele bisericești, nota pe pergament *s-a cercetat* și aplica ștampila domnească cu stema țării. În situația în care logofătul considera că instanța de judecată a greșit a calificat și a soluționat cauza, acesta rupea uricul pe care era scrisă hotărârea și trimitea pe reclamant în instanța ierahic superioară. Logofătul putea să verifice hotărârile judecătorești doar la curțile domnești²². Marele logofăt cerceta prin oamenii săi și verifica el însuși actele probatorii²³. Marele Logofăt, în lipsa Domnului, era președintele Instanței Supreme de Judecată a Divanului. În cetățile și

¹⁹ Giurescu Constantin C., *op. cit.*, pp. 487-488.

²⁰ *Istoria Românilor*, vol. 5, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 609.

²¹ Basarab Neagoie, *Învățăturile lui Neagoie Basarab către fiul său Theodosie*, Chișinău-București, 2001, p. 175.

²² Cantemir Dmitrie, *op. cit.*, p. 147.

²³ *Istoria Românilor*, vol. 5, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 609.

târgurile care erau capitalele ținuturilor erau doi funcționari publici cu atribuții judecătorești, în ținuturile cu o populație mai puțin numerică era câte un dregător cu atribuții judecătorești.

În ținuturi, cele mai mari atribuții judecătorești le avea pârcălabul și vornicul ținutului care judeca cauzele împreună cu subalternii vorniceii. Cauzele erau împărțite între pârcălab, vornicul ținutului și vorniceii. Judecătorul avea dreptul de a aprecia gravitatea infracțiunii și a stabili mărimea pedepsei, pravilele și legile se refereau dese cazuri după voia judecătorului²⁴. Procesele de importanța statului și infracțiunile grave erau transmise jurisdicției centrale domnești. Pârcălabul întocmea un pergament pe care era scris cauza litigiului adresării în instanța de judecată și toate detaliile, motivele reclamantului și argumentele nevinovăției a pârâtului / inculpatului, stabilind și ziua prezentării numită soroc în instanța de la curtea domnească. În caz de neprezentare în instanța de judecată domnească se aplica o amendă conform statutului celui absent. Absența la soluționarea cauzelor se putea de motivat în cazurile de boală, sau de serviciu fiindu-i încredințate îndeplinirea unor servicii la porunca Domnului sau a dregătorilor mari. Dacă nu erau motivate absențele atunci se aplicau amenzi:

- a) Țăran – 25 de galbeni;
- b) Răzeș – 100 de galbeni;
- c) Boier – 600 de galbeni²⁵.

Dacă într-un proces una dintre părți refuza să se prezinte la un proces de bunăvoie la cea dintâi chemare a Domnului, și trebuia să trimită un funcționar domnesc, acesta avea dreptul să își însușească gloaba numite *ciubote* în Moldova și *trapăd* în Țara Românească. Această gloabă se percepea și când se trimitea un funcționar pentru a impune pe cineva să execute o sentință domnească sau să plătească o datorie²⁶.

De a judeca pricinile aveau dreptul și unii proprietari care primeau acest privilegiu în urma unei „*slujbe drepte și credincioase*”, care asigurau moșierii cu venituri suplimentare achiziționate în urma strângerii taxelor pentru soluționarea litigiilor²⁷.

Împăcarea era posibilă până la ședință și în cadrul ședinței de judecată numai în cazurile de furt, judecătorul trebuia să fie convins că a avut loc împăcarea între părți²⁸. Rudele sau tovarășii răposatului se puteau înțelege cu infractorul, primind ca despăgubire o sumă de bani, bunuri mobile sau bunuri imobile. În timpul lui Bogdan Voievod, un grec fusese ucis pe hotarul satului de răzeși Alboteni. Neputând plăti moartea, satul e luat domnesc, între timp a intervenit boierul Albotă, staroste de Cernăuți și plătește capul grecului tovarășilor acestuia cu 158 de boi și vaci, 600 de oi, 7 cai, 13 iepe „și au dat cap pentru cap”, în consecință Domnul îi întărește boierului satul ca proprietate. În timpul lui Ștefan cel Mare, boierul Petre Ponici

²⁴ Giurescu Constantin C., *op. cit.*, p. 501.

²⁵ Cantemir Dmitrie, *op. cit.*, pp. 148-149.

²⁶ Giurescu Constantin C., *op. cit.*, p. 498.

²⁷ *Ibidem*, p. 488.

²⁸ *Îndreptarea Legii 1642*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1962, p. 324.

ucise un oarecare Andriță, fiul acestuia stolnicul Petre, cheamă în fața divanului pe Ilca, fiica infractorului. Ilca recunoaște vina tatălui și drept răscumpărare i-a dat stolnicului Petre satul Brătiești. Valoarea satului fiind mai mică decât a fost prețuită viața lui Andriță, stolnicul Petre i-a dat Ilcăi diferența de 40 de zloți tătărești. Și astfel a avut loc împăcarea ”și au făcut astfel pace veșnică” încheie hrisovul din 14 octombrie 1473²⁹. Stroe Leurdeanu fiind condamnat de către Divan la moarte, fiind recunoscut ca instigator în uciderea postelnicului Constantin Cantacuzino, văduva acestuia îl iartă pe infractor cu condiția, călugării, care constituiau, o veche practică creștină pentru a ocoli execuția³⁰. În cazurile de împăcare se ținea cont și de categoria socială a infractorului și victimei.

Sunt cunoscute cazuri când Domnul dădea o imunitate juridică satelor, și le scotea de sub jurisdicția dregătorilor interzicându-le de a percepe dări și a judeca litigiile dintre răzeși cu excepția infracțiunilor grave. La 30 august 1479, Ștefan cel Mare a scos pe locuitorii satului Rădăuți de sub jurisdicția Mitropoliei, dregătorilor din Suceava³¹.

La nivelul satului se judecau neânțelegerile de tot felul prin oameni buni și bătrâni, care aplanau litigiile pe calea tradițională a obiceiurilor locului. În sate aservite, funcția de judecător era exercitată ca o concesie din partea domniei de stăpânul laic sau ecleziastic prin intermediul propriilor vornici care puteau aplica amenzile (gloabele) când era înzestrat cu funcții judecătorești³².

Fețele bisericești erau judecate de către Biserică, era interzis clericilor de orice rang să se adreseze în instanțele laice, și să dea curs plângerilor lor, fără aprobarea mitropolitului. Justiția laică accepta toate deciziile justiției bisericești aproape în toate cazurile care prevedeau pedeapsa aplicată de către organul statului, cu excepția condamnării la erezie, în care nu avea dreptul să se implice. Domnul putea pedesi orice cleric chiar și pe mitropolit cu toate că uneori putea să se adreseze Patriarhului de la Constantinopol.

Pentru a-i face pe cei închiși să-și mărturiească vina, se recurgea la tortură sau *caznă*. Ea n-a constituit în țările române până la Pravilele lui Vasile Lupu și Matei Basarab, un mijloc legal și regulamentat de probațiune ca în apusul Europei, fiind înlocuită de jurământ. Ioan Vodă Viteazul s-a folosit mai mult de tortură, cronică înseamnă, chiar că ”din zi în zi izvodea feluri de munci noi”³³.

Închisoarea sau temnița nu avea caracterul care i se acordă astăzi. Ea nu constituia o pedeapsă pentru crima sau delictul făcut, ci servea numai pentru paza preveniților sau ca un mijloc de coarctare pentru a face pe cei condamnați la amendă sau datornici să plătească. În Țara Românească cele mai dure sisteme de detenție erau mănăstirile, Vlad Țepeș a zidit în 1457 mănăstirea Snagov ca loc principal de surghiun a boierilor care i se opuneau. Mănăstirea avea o cameră dotată cu

²⁹ Giurescu Constantin C., *op. cit.*, p. 500.

³⁰ Cantacuzino Constantin, *Istoria Țării Românești*, Editura Litera Internațional, Chișinău-București, 2001, p. 225.

³¹ Giurescu Constantin C., *op. cit.*, p. 488.

³² *Istoria Românilor*, vol. 5, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 594.

³³ Giurescu Constantin C., *op. cit.*, p. 499.

mecanisme sofisticate de schingiuire. Aceste camere au desființate abia la jumătatea secolului XIX-lea. Închisorile funcționau și în beciurile boierești, iar temnițele și ocele erau cele mai importante locuri de detenție. Nu erau populate doar de bărbați ci și de femei, cele mai multe fiind neveste de boieri și femei cu moravuri ușoare. Până la jumătatea secolului XVII-lea, regimurile de pedeapsă au variat de la o temniță la alta, în funcție de predispozițiile boierilor ori călugărilor care le administrau. În unele mănăstiri existau coduri de legi bizantine traduse în slavonă.

În caz că rămânea cineva dator, prin judecată, față de un particular sau față de domnie și nu vroia sau nu putea să plătească, era băgat la temniță și nu ieșea de acolo până nu achita datoria. Dat fiind caracterul închisorii, lipsa însăși a noțiunii de *penitență*, este evident că nu puteau exista penitenciare, nici preocuparea de reeducare, de îndreptare morală a celor vinovați. Drept temnițe sau închisori serveau de cele mai multe ori beciurile palatelor domnești sau ale autorităților, unde preveniții erau ținuți, în cazuri grave, *ferecați în obezi* sau *butuci*. În secolul XVII-lea găsim închisori la mănăstiri, de pildă la Snagov în Țara Românească, găsim de asemenea pedeapsa cu trimiterea la *ocnă*, care deseori echivala cu o condamnare la moarte³⁴.

La sfârșitul secolului XVI-XVII mai mulți domnitori au promulgat consecvent o politică penală mai dură care se deosebea de politica penală precedentă. Deoarece timp de 40 de ani (1588-1628) au fost editate o serie de gramote cu conținut similar, care se refereau la dreptul penal, aceste măsuri au fost calificate ca o reformă de 40 de ani în domeniile respective. La mijlocul secolului XVIII-lea au fost adoptate cele mai importante izvoare ale dreptului nostru scris din epoca feudalismului. Acestea sunt Cartea Românească de Învățătură și Pravila lui Matei Basarab. Cartea românească de învățătură este prima codificare legislativă cu caracter laic din istoria dreptului românesc. Ea a fost întocmită de logofătul Eustratie din ordinul lui Vasile Lupu și tipărită în 1646 la tipografia mănăstirii Trei Sfedeteli din Iași³⁵.

Bibliografie

1. Basarab Neagoe, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, Chișinău-București, 2001.
2. Bălan Teodor, *Vornicia în Moldova*, Institutul de Arte Plastice și Editură, Cernăuți 1931.
3. Berechet Ștefan, *Particularitățile Cojurătorilor*, Iași, Tipografia Eparhială "Cartea Românească", 1931.
4. Berechet Ștefan Gr., *Judecata la Români*, Tipografia Eparhială "Cartea Românească", Chișinău, 1926.
5. Berechet Ștefan Gr., *Procedura de judecată la Slavi și Români*, Tipografia Eparhială "Cartea Românească", Chișinău, 1926.

³⁴ *Ibidem*, p. 499.

³⁵ Grama Mariana, Daniel Martin, *Istoricul apariției și evoluției măsurilor alternative privațiunii de libertate în Republica Moldova*, în *Studia Universitatis. Revista Științifică a Universității de Stat din Moldova*, Chișinău 2007, nr. 6, p. 98.

6. Cantacuzino Constantin, *Istoria Țării Românești*, Editura Litera Internațional, Chișinău-București, 2001.
7. Cantemir Dmitrie, *Descrierea Moldovei*, Editura Litera Internațional, Chișinău-București, 2001.
8. Costăchel V., Panaitescu P.P., Cazacu A., *Viața feudală în Moldova și Țara Românească*, Editura Științifică, București, 1957.
9. Giurescu Constantin C., *Istoria Românilor*, Vol. III, 2, Fundația Regală pentru literatură și artă, București, 1943.
10. Grama Mariana, Daniel Martin, *Istoricul apariției și evoluției măsurilor alternative privațiunii de libertate în Republica Moldova*, în *Studia Universitas. Revista Științifică a Universității de Stat din Moldova*, Chișinău, nr. 6, 2007.
11. Igor Dolea ș.a., *Drept Procesual Penal*, Editura Cartier, Chișinău, 2005.
12. Ionescu-Muscel, Petre, *Istoria Dreptului Penal Român*, Editura "Revista Positivă Penală și Penitenciara", București, 1931.
13. *Istoria Românilor*, vol. 5, Editura Enciclopedică, București, 2003.
14. *Îndreptarea Legii 1642*, Editura Academiei RPR, București, 1962.
15. Neculce Ion, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Litera Internațional, Chișinău-București, 2001.